

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАВЧАЛЬНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ІНСТИТУТ»

Факультет соціо-психологічної діяльності, реабілітації
та професійної освіти
Кафедра інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ЩОДО ПРОВЕДЕННЯ
ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ**

для студентів спеціальності 032 «Історія та археологія»

другого (магістерського) рівня

м. Кам'янець-Подільський
2024р.

Рецензенти:

Федьков О. М. – доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри археології, спеціальних історичних та правознавчих дисциплін Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Островий В. М. - кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри суспільних дисциплін Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії

*Затверджено вченою радою факультету соціо-психологічної діяльності реабілітації та професійної освіти
Протокол № 5 від 15 грудня 2024 р.*

Скрипник А. Ю., Палилюлько О. М., Кучеров Г.Г., Завадська І.М., Михайлик А.О.

Методичні рекомендації щодо організації та проходження переддипломної практики здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 032 «Історія та археологія» галузі знань 03 Гуманітарні науки. Кам'янець-Подільський : НРЗВО КПДІ, 2024. 32 с.

У методичних рекомендаціях висвітлено мету, завдання, зміст і особливості організації й проведення переддипломної практики здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальності 032 «Історія та археологія».

Визначено перелік знань, практичних умінь і навичок магістрантів, розкрито особливості оцінювання різних видів діяльності студентів під час проходження практики, окреслено основні вимоги до оформлення звітної документації й подано методичні вказівки до них.

Рекомендовано магістрантам, які здобувають історичну освіту, керівникам з фаху, організаторам виробничої (педагогічної) практики.

УДК: 378.147:930.1(075.8)

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Загальні положення	5
2. Мета і завдання виробничої (педагогічної) практики в закладах освіти	5
3. Порядок організації та керівництво виробничою (педагогічною) практикою	6
4. Індивідуальне завдання практиканта виробничої педагогічної практики	9
5. Форми контролю проходження практики та критерії оцінювання результатів практики	10
6. Структура та оформлення звіту з виробничої (педагогічної) практики	14
7.Рекомендована література	15
8. Методичні поради до підготовки та проведення занять з історії	17
9.Додатки	34

ВСТУП

Професійна підготовка майбутнього викладача формування його педагогічних здібностей здійснюється в процесі навчальної діяльності, важливою частиною якої є виробнича (педагогічна) практика, яка забезпечує інтеграцію знань та їх застосування. Педагогічна практика посідає особливе місце у системі підготовки майбутніх викладачів історії. Діяльність магістрантів у період практики є аналогом професійної діяльності викладача, вміщує в собі всі її види та функції.

Методичні вказівки регламентують методично-організаційне забезпечення переддипломної практики здобувачів вищої освіти та базуються на таких законодавчих та нормативних актах: Законі України від 01 лип. 2014 р. №1556-VII «Про вищу освіту»; Наказі Міністерства освіти і науки України від 08 квіт. 1993 р. №93 «Про затвердження Положення про проведення практики студентів вищих навчальних закладів України»; Методичних рекомендаціях зі складання програм практики студентів вищих навчальних закладів України» (лист Міністерства освіти і науки України від 14 лют. 1996 р. №31-5/97); Статуті Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут», Положенні про практичну підготовку здобувачів вищої освіти Навчально-реабілітаційного закладу вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут».

Отже, проходження практики та захист звіту здобувачами ОС магістр є одним з основних видів навчального процесу в Навчально-реабілітаційному закладі вищої освіти «Кам'янець-Подільський державний інститут».

1.ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Формування і функціонування системи ступеневої підготовки фахівців потребує докорінних змін як змісту вищої освіти - комплексу вимог до системи знань, умінь і навичок, до світогляду, громадянських і професійних якостей майбутнього фахівця, які формуються у процесі навчання, так і до змісту навчання - структури, змісту і обсягів навчальної інформації з урахуванням особливостей її вивчення та засвоєння, комплексу завдань, що мають бути виконані.

Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики підготовки фахівця, освітньо-кваліфікаційного рівня магістра однією із посад, на яких може працювати випускник вищого навчального закладу, є посада викладача. Реалізація виробничих функцій в межах об'єкту діяльності фахівця навчального процесу у вищому закладі освіти вимагає від магістра теоретичних знань і практичних умінь та навичок. Підготовка висококваліфікованих фахівців зі спеціальності 03 Гуманітарні науки передбачає закріплення набутих теоретичних знань у процесі проходження педагогічної практики безпосередньо у навчальному процесі.

2.МЕТА І ЗАВДАННЯ ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Мета виробничої педагогічної практики з історії на 2 курсі магістратури - через практичні дії опанувати теоретичним матеріалом з історії набути необхідних професійних навичок майбутнього викладача оволодіти основними функціями педагогічної діяльності викладача та сформуванню його професійні вміння.

Виробнича педагогічна практика покликана навчити магістрантів застосовувати отримані знання в Інституті зі спеціальних дисциплін на практиці.

Основні завдання виробничої педагогічної практики:

1. Сформувати у магістрантів-практикантів вміння проводити науково-дослідну роботу.
2. Навчити магістрантів спостерігати і аналізувати навчальний процес у закладах освіти з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей здобувачів освіти.
3. Підготувати магістрантів до проведення різнотипних занять із застосуванням ефективних методів і прийомів навчання.
4. Сформувати контрольно-оцінювальну діяльність НПП.
5. Вдосконалювати вміння планувати навчальний процес.
6. Розвивати інтерес до педагогічної професії, до вивчення магістрантами передових педагогічних технологій.

У процесі педагогічної практики у магістрантів повинні сформуватися **професійні вміння та навички:**

1. викладати історію з урахуванням останніх наукових досягнень;
2. застосовувати новітні інформаційні технології у викладанні історії в ЗВО;
3. використовувати різноманітні методи та прийоми роботи зі студентами на заняттях з спеціальних історичних дисциплін;
4. навчитись аналізувати заняття НПП та магістрантів-практикантів;
5. формувати в здобувачів освіти моральні якості характеру, любов до рідного краю.

3. ПОРЯДОК ОРГАНІЗАЦІЇ ТА КЕРІВНИЦТВО ВИРОБНИЧОЮ (ПЕДАГОГІЧНОЮ) ПРАКТИКОЮ

Згідно навчального плану виробнича педагогічна практика на II курсі магістратури III семестрі (тривалість практики - 4 тижні). Під час практики магістранти повинні відвідувати заняття, які проводяться викладачами та магістрантами-практикантами, проводити пробні та залікові заняття, виготовляти дидактичні матеріали та унаочнення.

За результатами практики виставляється диференційований залік. По закінченню виробничої педагогічної практики в Інституті проводиться підсумкова конференція, на якій магістранти звітують про результати проходження практики, діляться своїми враженнями та висловлюють пропозиції щодо вдосконалення практики.

Основні види діяльності магістрантів-практикантів

1. Ознайомлення з документацією викладача історії;
2. Складання індивідуального плану на період практики.
3. Робота з необхідною методичною літературою.
4. Підготовка до проведення занять з історії (отримання консультацій від викладачів навчального закладу, написання планів-конспектів, виготовлення унаочнень, дидактичних матеріалів).
5. Проведення пробних занять з історії з наступним самоаналізом.
6. Самостійне написання планів-конспектів до занять з історії.
7. Проведення залікових занять історії.
8. Відвідування занять інших магістрантів-практикантів та участь у їх аналізі.
9. Оформлення та здача звітної документації.

Зміст педагогічної практики

Педагогічна практика складається з:

1. організаційної роботи;
2. навчальної роботи;
3. виховної роботи;
4. науково-дослідної роботи;
5. профорієнтаційної роботи.

До змісту організаційної роботи магістранта-практиканта належать:

1. ознайомлення зі специфікою діяльності ЗВО;
2. ознайомлення з документацією, планом навчальної і виховної роботи, планом роботи куратора групи.
3. вивчення складу групи в якому магістрант буде проходити практику;

До змісту навчальної роботи магістранта-практиканта належать:

1. вивчення матеріалів наприклад : "Аудиторії з історії України";
2. складання індивідуального плану на період практики;
3. складання тематичного плану занять на основі планів викладачів;
4. планування окремих занять;
5. проведення занять із дотриманням психолого-педагогічних, методичних і гігієнічних вимог до заняття;
6. відвідування занять викладачів та магістрантів-практикантів;

7. проведення предметного й комплексного аналізу відвіданих занять;
8. проведення психолого-педагогічного заняття;
9. виготовлення наочних посібників, роздавального дидактичного матеріалу;
10. участь у роботі у підсумкових заходах із педпрактики;
11. скласти звіт про проходження педагогічної практики.

До змісту науково-дослідної роботи магістранта-практиканта належать:

1. проведення тестування здобувачів освіти із метою виявлення рівня володіння знаннями з предмету;
2. вивчення наукової методичної літератури з метою удосконалення своєї роботи, теоретичного осмислення реального навчального процесу;
3. виступи на методичних семінарах магістрантів-практикантів;
4. проведення спостережень з метою вивчення та узагальнення досвіду викладачів у викладанні історії;
5. проведення досліджень, необхідних для написання кваліфікаційної роботи.

Форми організації педагогічної практики

Організацію, контроль та методичне керівництво виробничою педагогічною практикою здійснюють декан, гарант ОПП та відповідальна особа/фахівець на факультеті.

Керівництво практикою на кафедрі інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук навчання історичних дисциплін здійснює відповідальний фахівець.

Обов'язки відповідального за проведення практики:

- забезпечує організацію та проведення практики;
- здійснює попередній розподіл магістрантів на практику;
- проводить інструктаж для магістрантів про порядок проходження практики;
- складає програму проходження магістрантами практики, виносить питання на обговорення кафедри, яка на відповідному засіданні схвалює її;
- визначає бази виробничої практики, узгоджуючи й домовляючись із адміністраціями навчальних закладів разом із випусковою кафедрою факультету;
- організовує та проводить настановну й підсумкову конференції з практики;
- здійснює загальний та безпосередній контроль із педпрактики;
- приймає звітну документацію магістрантів та звіти;
- звітує про стан проходження магістрантами педпрактики на засіданнях кафедри та Вченої ради факультету.

Відповідальна особа з фаху виконує таку роботу:

- відповідає за практику закріпленої за ним групи магістрантів;
- бере участь у проведенні настановної та підсумкової конференцій;
- організовує взаємовідвідування магістрантами /занять один одного та їх аналіз;
- відвідує залікові заняття магістрантів та заліковий захід із предмета;
- аналізує документацію, подану магістрантами;
- складає звіт про підсумки практики і подає його керівнику в триденний термін;

- готує магістрантів до виступів на підсумковій конференції;
- бере участь у проведенні диференційованого заліку з педагогічної практики на засіданні кафедри.

Орієнтовний план проведення настановної конференції:

1. Виступ гаранта ОПП, завідувача кафедри, керівника про зміст, цілі та завдання переддипломної практики магістрантів.
2. Ознайомлення магістрантів-практикантів про хід виконання завдань із педагогіки (доповідає гарант, фахівець факультету).
3. Ознайомлення магістрантів-практикантів про хід виконання завдань із психології (доповідає гарант, фахівець факультету).
4. Розподіл магістрантів на практику.

З метою контролю та на допомогу керівнику практики один із магістрантів призначається старостою групи в конкретному навчальному закладі.

Староста групи магістрантів-практикантів зобов'язаний:

- у перший тиждень подати відповідальному фахівцю на кафедру графік та розклад дзвоників і занять за схемою:

Дні тижня	Магістрант, який проводить заняття	Викладач	група	час проведення	номер каб.
понеділок					
вівторок					
середа					
четвер					
п'ятниця					

- прозвітувати в перші два дні про своєчасну явку магістрантів на бази практики;
- вести облік відвідування магістрантами-практикантами ЗВО;
- здійснювати постійний зв'язок із відповідальним та груповим методистами в плані проведення відповідних консультацій.

Обов'язки магістранта-практиканта:

- сумлінно й відповідально готуватися до проведення занять;
- подати звітну документацію з педпрактики на перевірку за два дні до її завершення;
- звітувати про стан проходження виробничої педагогічної практики на засіданні кафедри інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук.

Магістрант-практикант має право:

- одержувати всі необхідні консультації від керівника практики, гаранта ОПП;
- виносити пропозиції щодо вдосконалення організації та проведення практики.

Обов'язки магістранта у період педагогічної практики

Магістранти проходять виробничу педагогічну практику на базах погоджених з адміністрацією ЗВО та відповідно до підписаних договорів. Термін практики - 4 навчальних тижнів (денна та заочна форми навчання). За кожним магістрантом закріплені керівники, в обов'язки яких входять надання методичної, фахової допомоги, контроль за станом педагогічної практики.

Упродовж педагогічної практики практиканти денної та заочної форм навчання зобов'язані провести не менше 6 занять з історії за чинними навчальними програмами. Кожен конспект заняття погоджується і затверджується викладачем-предметником, у разі відсутності розгорнутого плану- конспекту магістрант до проведення заняття не допускається. Робочий день триває від першого до останнього заняття за графіком роботи колективу, за яким закріплений магістрант. Обов'язковим є проведення виховного заходу, на якому присутні викладач- предметник, представник адміністрації, однокурсники. Кожне відвідане заняття підлягає обов'язковому ґрунтовному науково-методичному аналізу. На останньому тижні педагогічної практики магістрант подає характеристику з місця її проходження, конспекти занять (лекція, семінар) та виховних заходів, затверджені та оцінені керівником з фаху та /викладачами-предметниками. Про проходження педагогічної практики магістрант звітує у формі заліку відповідальному керівнику практики під час затвердження оцінки за виробничу педагогічну практику.

Обов'язки магістранта:

- магістрант працює в навчальному закладі кожного дня **не менше 6 годин**, своєчасно виконує всю роботу, передбачену програмою педагогічної практики;
- у процесі практики магістрант веде щоденник практики встановленого зразка, у якому фіксуються результати спостережень за групою студентів. В щоденник вносяться відгуки методистів та викладачів, загальний відгук керівника про проходження магістрантом виробничої педагогічної практики;
 - магістрант дотримується правил внутрішнього розпорядку роботи ЗВО, в якій він проходить педагогічну практику, розпорядження адміністрації закладу та керівника практики; у випадку невиконання вимог він може бути усунений від виконання практики;
- стосунки між магістрантом і викладом повинні будуватися на основі поваги, такту, взаєморозуміння;
 - в обов'язки старости магістрантської групи під час проходження практики входить: облік відвідування магістрантів, координаційний зв'язок між магістрантами;
- магістрант, усунений від проходження практики або робота якого визнана незадовільною, вважається таким, що не виконав навчального плану.

4. ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ ПРАКТИКАНТА ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ

Індивідуальні та групові завдання спрямовані на розвиток у магістрантів під час практики вмінь та навичок самостійного розв'язання виробничих завдань. Виконання одного або кількох індивідуальних завдань активізує діяльність магістрантів, розширює їхній світогляд, підвищує ініціативу й робить проходження практики більш конкретним і цілеспрямованим.

Практиканти отримують індивідуальні або групові завдання з фаху. Завдання мають бути:

- 1) пов'язані з темою кваліфікаційної роботи практиканта;
- 2) вузько спрямовані на розвиток певних вмінь та навичок на конкретному етапі навчання.

Індивідуальне завдання є формою організації навчання під час практики, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримали у процесі теоретичного навчання, та застосування цих знань в практичній діяльності.

Напрями і тематика індивідуальних завдання для студентів-практикантів розробляються на випусковій кафедрі, виходячи з теми і завдань кваліфікаційної роботи, актуальності індивідуального завдання у викладанні професійно орієнтованих дисциплін спеціальності «Історія», схильностей, здібностей, особливостей студентів та їх уподобань.

Індивідуальні завдання для студентів, які проходять педагогічну практику, повинні передбачати творчий, пошуковий підхід при їх виконанні. Це може бути, наприклад, розробка детального сценарію нетрадиційного заняття - диспуту, сюжетно-рольової гри, колоквіуму та ін. з використанням інформаційно-комунікаційних, інтерактивних технологій навчання, відкритих ресурсів Інтернет тощо. Важливо, щоб протягом практики відбулась апробація розробленого сценарію і було виявлено, наскільки оптимально розраховано час на окремі структурні елементи заняття, ефективно використані новітні технології, сформовані вміння та навички студента-практиканта. Індивідуальне завдання може також передбачати розробку студентом певної науково-методичної теми, присвяченої проблемам викладання у вищій школі тієї чи іншої професійно орієнтованої дисципліни спеціальності «Історія». Керівник практики разом з керівником кваліфікаційної роботи складає кожному студенту індивідуальне завдання, враховуючи його схильності і бажання. Індивідуальні завдання виконують студенти самостійно у супроводженні керівника практики. Як правило, індивідуальні завдання виконуються окремо кожним студентом. У тих випадках, коли завдання мають комплексний характер, до їх виконання можуть залучатися кілька студентів. Матеріали, розроблені магістрантом під час виконання індивідуального завдання, як правило, використовуються при написанні наукових тез або кваліфікаційної роботи. Групові завдання забезпечують розвиток у практикантів умінь співпраці, а в деяких випадках також умінь публічної презентації результатів проведеного дослідження. Групові завдання можуть мати такий формат: дослідити ефективність використання комунікативних технологій при навчанні певного матеріалу, дослідити проблему інтересу до навчання історичних дисциплін та шляхів його підвищення, оформити стінну газету тощо.

Індивідуальні завдання записуються до індивідуального плану проходження педагогічної практики і після їх виконання подаються у формі додатку до звіту про практику.

5. ФОРМИ КОНТРОЛЮ ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПРАКТИКИ

На останньому тижні практики проводиться підсумкова конференція, до якої

готуються викладачі і магістранти. Її мета - проаналізувати та узагальнити результати педагогічної практики, визначити успіхи та наголосити на недоліках у її підготовці та проведенні. Присутність магістрантів-практикантів, керівника практика є обов'язковою. У ході проведення підсумкової конференції порушуються проблеми, пов'язані з рівнем готовності магістрантів курсу виконувати професійні обов'язки викладача історії.

Для оцінювання пріоритетними є досягнення в таких видах діяльності:

- організаційна робота;
- навчальна робота;
- науково-дослідницька робота;
- виховна робота з колективом групи.

При оцінюванні також ураховується:

- сумлінне виконання магістрантом вимог програми педагогічної практики, обов'язків магістранта-практиканта;
- дотримання магістрантом правил внутрішнього розпорядку навчального закладу;
- відсутність зауважень дисциплінарного характеру;
- вчасне подання звітної документації з педпрактики;
- участь у проведенні підсумкової конференції.

Критерії оцінювання знань, умінь та навичок магістрант із педагогічної практики (за Європейська кредитно-трансферна система організації освітнього процесу)

№	Вид діяльності	Кількість балів
---	----------------	-----------------

1.	> вчасно прибули до виробничої бази практики; > сумлінно виконували обов'язки магістрантів-практикантів; > робочий день магістрантів-практикантів у навчальному закладі тривав у межах 6 годин; > проводили заняття на високому науково-методичному рівні більшість уроків оцінені на «відмінно»; > апробували раціональні форми роботи на заняттях з історії застосовували ефективні методи і прийоми роботи; > у першій половині практики в присутності одного з фахівців провели заліковий виховний захід із історії на високому організаційному та методичному рівні; > відвідали та обговорили виховні заходи інших магістрантів-практикантів; > займалися взаємовідвідуванням навчальних занять інших магістрантів-практикантів із наступним їхнім аналізом; > вивчили студентський колектив; > ознайомилися з досвідом роботи викладачів історії; > надали допомогу закладу в обладнанні аудиторії з історії; > якісно підготували та вчасно подали на перевірку звітну документацію з педпрактики; > на високому методичному рівні провели профорієнтаційну роботу.	90-100 A
2.	> сумлінно виконували обов'язки магістрантів-практикантів; > одержали інструктаж на настановній конференції; > вчасно прибули до виробничої бази практики; > робочий день магістранта-практиканта в навчальному закладі тривав близько 6 годин; > проводили уроки на високому та достатньому науково-методичному рівні;	85-89 B

	> більшість занять оцінені на «відмінно» і «добре»; > продемонстрували вміння працювати на заняттях з історії; > намагалися апробували раціональні форми роботи на заняттях з історії; > застосовували різноманітні методи і прийоми роботи на заняттях з історії; > відвідали та обговорили виховні заходи інших магістрантів-практикантів; > займалися взаємовідвідуванням навчальних занять магістрантів-співкурсників із наступним їхнім аналізом; > вивчили учнівський колектив; > ознайомилися з досвідом роботи НПП навчального закладу; > мали незначні зауваження щодо якісного оформлення та подання на перевірку звітної документації з педпрактики.	
3.	> сумлінно виконували обов'язки магістрантів-практикантів; > одержали інструктаж на настановній конференції; > вчасно прибули до виробничої бази практики; > робочий день магістранта-практиканта в навчальному закладі тривав близько 6 годин; > проводили заняття на достатньому науково-методичному рівні; > продемонстрували вміння працювати на заняттях з історії; > у присутності одного з методистів провели залікові виховні заходи із історії; > відвідали та обговорили виховні заходи інших магістрантів-практикантів; > займалися взаємовідвідуванням навчальних занять магістрантів-співкурсників із наступним їхнім аналізом; > не провели на високому методичному рівні профорієнтаційну роботу; > мали зауваження щодо якісного оформлення та подання на перевірку звітної документації з педпрактики.	75-84 С
4.	> недобросовісно виконували обов'язки магістрантів-практикантів; > проводили заняття на достатньому або низькому науково-методичному рівні; > більшість занять оцінені керівником на «добре» та «задовільно»;	65-74 Д

	> продемонстрували недостатні вміння працювати на заняттях з історії; > не використовувалися різноманітні методи та прийоми на заняттях історії; > провели залікові виховні заходи із історії на низькому організаційному рівні; > проігнорували взаємовідвідування; > не продемонстрували належного рівня сформованості професійно- педагогічних умінь; > мають суттєві зауваження щодо якісного оформлення та поданні на перевірку звітної документації з педпрактики.	
5.	> недобросовісно виконували обов'язки магістрантів-практикантів; > присутність у навчальному закладі була епізодичною (у дні проведення занять); > проводили заняття на низькому науково-методичному рівні; > більшість занять оцінені на «задовільно»; > не продемонстрували вміння працювати на заняттях з історії; > не використовувалися різноманітні методи та прийоми на заняттях історії; > провели залікові виховні заходи із історії на низькому організаційному рівні; > проігнорували взаємовідвідування; > були відсутніми на настановній та підсумковій конференціях; > не продемонстрували належного рівня сформованості професійно- педагогічних умінь; > мають суттєві зауваження щодо якісного оформлення та поданні на перевірку звітної документації з педпрактики.	60-64 Е
6.	Магістрант-практикант не виконав програми педагогічної практики.	35-59 Х

6. СТРУКТУРА ТА ОФОРМЛЕННЯ ЗВІТУ З ВИРОБНИЧОЇ (ПЕДАГОГІЧНОЇ) ПРАКТИКИ

Оформлення звітної документації здійснюється до закінчення педпрактики. На останньому тижні магістрант-практикант зобов'язаний подати документацію керівнику, який оцінює завдання, виконані під час проходження практики, про що ставиться відмітка в атестаційний лист.

Уся документація повинна бути магістрантами грамотно й охайно оформлена, складена в окрему папку з титульним листом (див. додатки).

Перелік звітної документації:

- щоденник практиканта;
- звіт про практику, підписаний практикантом та керівником практики від бази практики в письмовому вигляді;

- індивідуально-дослідне завдання;
- відгук на студента-практиканта (керівник практики) у щоденнику практиканта;
- плани-конспекти лекційних, практичних, семінарських занять, які провів практикант;
- положення про освітній процес в ЗВО, проведені практикантом;
- сценарій виховного заходу, підписаний та оцінений керівником;
- зразки наочності, що використовувалась на заняттях;
- матеріали науково-практичних досліджень з фаху (тези);
- матеріали досліджень з психології і педагогіки.

7. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Аврамчук Л. А. Формування активної пізнавальної діяльності студентів. *Педагогіка і психологія*. 1997. № 3. С. 122-126.
2. Аузіна М. О. Інноваційні процеси в освіті: навч. посіб. Львів : ЛБІ НБУ, 2003. 103 с.
2. Баханов К.О. Сучасна шкільна історична освіта: інноваційні аспекти: [монографія]. Донецьк: ТОВ Юго-Восток, Лтд, 2005. 384 с.
3. Баханов К. О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі. Запоріжжя: Просвіта, 2004. 324 с.
1. Блінова О. Є. Відкритість як мотиваційна готовність майбутнього вчителя до педагогічного спілкування. *Педагогіка і психологія*. 2002. № 1/2. С. 97-103.
2. Богданова І. М. Технології в освіті: теоретико-методологічний аспект: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.] О : «ТЕС», 1999. 146 с.
4. Бойко А. М., Дем'яненко Н. М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя: історія, сучасний стан, перспективи. Київ : ІСДО, 1996. 217 с.
5. Козій М. К. Психолого-педагогічні умови удосконалення педагогічної практики студентів: метод. посіб. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2001. 141 с.
6. Котик І. О. Роль рефлексії у формуванні готовності до вибору професії // Практична психологія та соціальна робота. 2006. № 3. С. 67-71.
7. Мороз П.В. Дослідницька діяльність у процесі навчання історії України: методичний посібник. Київ : Педагогічна думка, 2012. 128 с.
8. Моцак С.І. Віртуальна екскурсія як одна з ефективних форм навчання історії. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково - педагогічний журнал*, вип.4. Суми, 2017. С. 40-46.
9. Моцак С.І. Методика позаурочної роботи з історії в профільній школі: навчальний посібник. Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2013. 172 с.
10. Моцак С.І. Роль краєзнавства у формуванні історичної компетентності учня. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін: науково- педагогічний журнал*. Суми: СумДПУ, 2016. Випуск 3. С.56-59.
11. Моцак С.І. Суспільно-гуманітарний напрям профільного навчання історії в старшій школі: досвід, проблеми, перспективи. *Теоретичні питання культури*,

освіти та виховання. Київ : Вид. центр КНЛУ, 2016. № 53. С. 71-73.

12. Моцак С.І. Туристично-краєзнавча робота учнів як важлива складова шкільної історичної освіти. //Історико-краєзнавчі дослідження: традиції та інновації: матеріали II Міжнародної наукової конференції (Суми, 24-25 березня 2016 року). У II частинах. Суми, 2016. С. 123-125.

13. Моцак С.І., Єпик Л.І. Методика використання краєзнавчих матеріалів на уроках історії України. Суми: СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. 48 с.

14. Неровня О. В., Штепа О. С. Методичні рекомендації для складання психолого-педагогічної характеристики особистості учня та навчальної групи студентами непсихологічних спеціальностей [Електронний ресурс]. URL: http://www.franko.lviv.ua/faculty/Phil/praktyka_dla_nepsychologiv.pdf

15. Нова українська школа: основи Стандарту освіти(2016). Львів, 2016. 64 с. URL:

[http://www.osvitportal.lviv.ua/upload/users_files/1_/upload/1_/nova%20schkola%20\(pantone%208703%20C\)-ilovepdf-compressed.pdf](http://www.osvitportal.lviv.ua/upload/users_files/1_/upload/1_/nova%20schkola%20(pantone%208703%20C)-ilovepdf-compressed.pdf)

16. О.І.Пометун, Н.М. Гупан, В.С. Власов Практичні заняття з історії в основній школі: методичний посібник. Київ :ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 160 с.

17. [Оновлена Концепція НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ. Презентація Концепції Нової української школи \(ОНОВЛЕНО 03.04.2017\) THE NEW UKRAINIAN SCHOOL Conceptual principles of secondary school reform.](https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/nova-ukrajinska-shkola/) URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/nova-ukrajinska-shkola/>

18. Педагогічна майстерність [Текст]: підручник / [І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.]; за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища шк., 1997. 349 с.

19. Пометун О. Методика навчання історії в школі. Київ : Генеза, 2006. 328 с.

20. Пометун О.І. Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ :ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.

21. Попелюшко Р. П. Аналіз вивчення проблеми формування самооцінки у студентської молоді. *Практична психологія та соціальна робота*. 2006. № 7. С. 72-75.

22. Програма Історія України. Всесвітня історія (5-9 класи). URL: <https://imzo.gov.ua/osvita/zagalno-serednya-osvita-2/navchalniprohramy-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/istoriya-ukrajiny-5-9-klasy-naskrizni-zmistovi-liniji/>

23. Сідельник Н.В. Етнологічна компетентність вчителів історії. *Педагогіка та психологія*. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т., 2011. С.138-146.

24. Сідельник Н.В. Контроль знань студентів - важливий компонент фахової підготовки вчителя. *Педагогічні науки: Збірник наукових праць*. Частина третя. Суми: Видавництво СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2008. С. 419-426.

25. Сідельник Н.В. Основні методи, умови і засоби формування національної самосвідомості студентської молоді. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: Збірник наукових праць*. Випуск 36. Київ: Вид. центр КНЛУ, 2007. С.188-191.

26. Романовська Л. І. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. Львів : Новий Світ-2000. 2018. 449 с.

8.МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДО ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ІСТОРІЇ

I. Загальні відомості

На сучасному етапі розвитку освіти в Україні лекція є важливою ланкою, доцільною формою організації навчання у вищому навчальному закладі. Її загальне призначення – формування у студентів орієнтовної основи для оволодіння знаннями, вміннями, навичками, їх позитивного ставлення до життєвих реалій, що вивчаються, смаку до науки і дослідницької діяльності. Слово “лекція” у перекладі з латинської мови означає “lectio” – читання, а лектор – “lector”, читець. Лекція активно застосовувалася в середньовічних університетах у формі читання й коментування викладачем тексту книг. В історії розвитку вона стала важливою формою словесного, особистісного впливу викладача, оратора на людину.

У науковій, психолого-педагогічній літературі існує багато аргументів щодо пасивного характеру лекції як форми організації навчання. Зазначено, що лекція: привчає студентів сприймати готові думки, гальмує їхнє самостійне, творче мислення; змушує студентів займати позицію об’єкта навчального процесу; гальмує їхню активність, розвиток внутрішньої мотивації навчання, оскільки студенти позбавлені можливості самостійного пошуку, відкриття істин, критичного аналізу; регламентована в часі, тому наукова, навчальна інформація подається у визначеному, обмеженому обсязі; спроможна задіяти, захопити тільки деяку частину слухачів, адже рівень їхнього розвитку, інтереси, потреби, ціннісні орієнтації, індивідуальні здібності тощо є відмінні; обмежує можливості викладача щодо перетворення аудиторії студентів у єдиний колектив, спільноту.

Отож поряд з лекцією повинні застосовуватися інші форми організації навчання: семінарські, практичні, лабораторні заняття, тренінги та інші організаційно-методичні форми, що активізують самостійну, творчу пошуково-дослідницьку діяльність студентів. Проте повна відмова від лекцій порушує науковий рівень, цілеспрямований, системний характер організації навчального процесу, обмежує можливості позитивного особистісного впливу викладача на внутрішній світ, поведінку студентів.

Доцільність і необхідність лекції як важливої форми організації навчального процесу у закладах вищої освіти зумовлена такими причинами:

- лекція іноді є основним джерелом наукової, навчальної інформації у зв’язку з відсутністю необхідних підручників і посібників;
- викладач повідомляє сучасну наукову інформацію, результати останніх досліджень, що не знайшли висвітлення у підручниках і посібниках;
- у змісті лекції викладач має змогу використати результати власних спостережень, досліджень, а також і своїх колег;

- існують різноманітні наукові концепції, підходи до трактування сутності явищ, понять, що можуть бути доступно і стисло висвітлені викладачем;
- деякі факти, теорії, концепції неоднозначно, суперечливо або складно обґрунтовуються в науковій літературі і потребують дохідливого пояснення лектором;
- під час лекції викладач має змогу здійснювати вплив на формування ціннісних орієнтацій студентів, розкривати у змісті не лише наукові поняття, положення, але й світоглядні, моральні, етичні ідеї та норми.

Позитивні сторони лекції будуть підсилені, а слабкі зменшені, за умови, якщо викладач:

взаємодіє, спілкується зі студентами як рівноправними партнерами, суб'єктами спільної навчально-пізнавальної діяльності;

стимулює активність студентів, розвиток їхнього критичного, творчого мислення шляхом постановки проблемних питань, залучення їх до дискусії, діалогу, висловлювання власних міркувань;

регулює увагу студентів, спонукає їх до слідування за власною думкою;

не критикує судження слухачів, а лише здійснює відгук на їхні міркування, спирається на них під час викладу змісту;

висловлює власні точки зору, виявляє своє захоплення відповідною темою, галуззю науки;

постійно здійснює зворотній зв'язок, слідує за динамікою емоцій студентів, перевіряє рівень розуміння, осмислення ними навчальної інформації.

II. Вимоги до проведення лекції:

- створення психологічно-комфортної атмосфери взаємодії зі студентами, атмосфери співробітництва та спільного міркування;
- дотримання лектором педагогічного такту, вияв уважного, позитивного ставлення до студентів;
- науковість та інформативність викладання, застосування сучасних наукових підходів;
- доказовість, аргументованість викладу основних положень;
- логічність, послідовність, системність висвітлення змісту навчальної інформації;
- доступність, ясність, чіткість пояснення, інтерпретації наукових положень;
- включення у зміст актуальних соціальних, моральних проблем, інформації,
- значущої для професійної діяльності, особистісного розвитку студентів;
- активізації мислення студентів, опора на їхній життєвий досвід;
- емоційність викладу навчального матеріалу;
- застосування аудіовізуальних засобів, дидактичних матеріалів.

III. Структура лекції

Процес організації лекцій складається з трьох частин:

- 1). вступна
- 2). основна
- 3). заключна

У вступній частині викладач:

- встановлює контакт з аудиторією: вибір пластичної пози, доброзичливої міміки, жестів, відкритості до аудиторії, середнього рівня мускульної мобілізації;
- позбуття просторових, термінологічних бар'єрів; показ особистого позитивного психо-емоційного стану і готовності до взаємодії; встановлення позиції “Ми”;
- налагоджує зв'язок із пройденим навчальним матеріалом і новою інформацією, визначає її місце у системі тем, розділів навчального курсу; прогнозує її подальший розгляд;
- повідомляє тему лекції, створює у студентів позитивну установку на її вивчення;
- визначає основні питання, що будуть розглядатися під час лекції; повідомляє і дає коротку характеристику основної рекомендованої літератури;
- захоплює увагу студентів шляхом творчого поєднання різноманітних методичних прийомів: коротка емоційна розповідь про реальні події, історії з власного життя, цікаві факти тощо; виявлення новизни навчальної інформації (показ таких сторін, що перевищує очікування студентів); показ викладачем власного інтересу до теми, переживань, думок.

Вступна частина не повинна займати багато часу – лише 5–6-хв. Але від початку залежить подальший хід лекції. Головне завдання викладача на цьому етапі – залучення самих студентів до лекції, психологічна підготовка їх до сприймання основного навчального матеріалу. Зазначені етапи вступної частини є взаємопов'язані; дотримуватися їх варто в довільній формі; деякі з них діють одночасно.

Основна частина лекції тісно поєднана з вступною. Перехід до неї іноді є непомітним для студентів. Для організації активного сприймання ними нової навчальної інформації викладач може:

- поставити питання, на яке немає готової відповіді, але яке загострює увагу;
- запросити студентів до повідомлення своїх міркувань щодо конкретних ідей;
- зробити екскурс в історію розвитку явищ, понять, що розглядаються на лекції;
- шляхом методу мозкової атаки (брейнстормінгу) стимулювати студентів до обміну ідеями щодо визначеної викладачем проблеми.

Основна частина лекції є найбільш відповідальною і тривалішою у часі. В цій частині викладач висвітлює зазначені на початку лекції питання, обґрунтовує необхідні теоретичні положення. Відповідно до сутності кожного питання викладач обирає доцільні методи, прийоми у єдності з необхідною формою викладу. Варто, щоби шлях висвітлення кожного питання був відмінним і зумовлював своєрідний стиль діяльності і поведінки педагога. Не зважаючи на деякі відмінності, схема і вимоги до розгляду питань, що відповідають загальноприйнятим вимогам до лекції є однаковими. Протягом основної частини викладач використовує такі ідеї:

у процесі організації сприймання студентів спрямовує розвиток їхніх уявлень на виокремлення суттєвих (критеріальних) ознак явища, поняття;

– постійно дбає про адекватне розуміння слухачами навчальної інформації шляхом пояснення, інтерпретації суттєвих ознак явища, розгляду їх у різних виявах, для цього застосовує різноманітні варіанти поєднання методів, прийомів формування мислительних дій студентів (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, порівняння, розрізнення, узагальнення тощо);

– постійно контролює рівень розуміння, осмислення студентами навчального матеріалу шляхом візуального контакту з аудиторією, постановки питань: “Ваша думка?”, “А чому...?”, “Що краще...?”;

– у процесі висвітлення кожного питання розмірковує разом зі студентами про його об’єктивну і суб’єктивну значущість, зв’язок з професійною і практичною діяльністю;

– визначає різні альтернативні підходи, теорії розгляду понять, явищ, спонукає студентів до самостійної оцінки, вибору цих підходів;

– слідує за логікою власного викладу, обґрунтування положень, міркування, мовлення; застосовує різні методи логічної побудови змісту навчальної інформації (індукції, дедукції), дбає про системність, послідовність, наступність у висвітленні; кожне положення аргументує, підтверджує;

– стимулює активне слухання та участь студентів в оволодінні знаннями, залучає їх до обговорення теоретичних положень, ідей, актуалізації власного життєвого досвіду;

– постійно підтримує психологічно-комфортну атмосферу під час лекції, контакт зі студентами:

- уникає жорсткого контролю, проте підтримує порядок;
- відгукується на висловлення студентів, їхні питання; показує розуміння внутрішнього стану студентів;
- спостерігає за усіма змінами в аудиторії, зауважує тільки ті моменти, які негативно впливають на увагу, активність, емоції, поведінку студентів;
- підтримує і розвиває інтерес студентів до навчального матеріалу, позитивну
- мотивацію процесу пізнання, пошуку.

Заключна частина лекції є не менш важливою. Це є останній аккорд у виконанні діяльності. Не вдале закінчення лекції здатне погасити позитивні враження емоції студентів, отримані студентами протягом лекції. У цій частині педагогу доцільно бути особливо обережним. Втома студентів, які втрачають увагу, поглядають на годинники, починають вести розмови, а також виснаження викладача можуть викликати втрату ним контролю над слухачами або самоконтролю. Тому викладач іноді закінчує лекцію без загальної оцінки, процесу висновків і підсумків щодо обговореної навчальної інформації, виокремлення провідних ідей, знань.

Окрім цього, лекцію необхідно завершити на такому ж мажорному, оптимістичному рівні, із такою ж енергією, як і на початку.

У заключній частині педагог здійснює логічні, лаконічні висновки про основні поняття, положення, теорії, що розглядалися;

нагадує про семінарські заняття, визначає характер обговорення та аналізу висвітлених ідей на цьому занятті, прагне не завантажувати студентів великим обсягом інформації;

дає студентам можливість висловитися щодо лекції, явищ, що вивчалися, поставити питання;

коротко повідомляє проблеми, що будуть розглядатися у наступній лекції у взаємозв'язку з висвітленими, створює позитивні очікування щодо наступної зустрічі; дякує студентам за увагу і прощається з аудиторією.

ІУ. Підготовка викладача до проведення лекції

Підготовка лекції – це напружена, складна, відповідальна діяльність викладача, що потребує значної концентрації зусиль і вияву майстерності. Цей процес вимагає тривалого часу і передбачає не тільки написання тексту лекції, але й:

психологічну підготовку педагога до її проведення;

глибоке осмислення мети лекції, сутності головних положень, ідей;

“внутрішнє переживання” її змісту;

вироблення педагогом власних переконань у його значущості, впевненості у своїх знаннях;

оволодіння майстерністю виступу і взаємодії з аудиторією.

Процес підготовки лекції складається з таких етапів:

визначення теми, її місця в навчальному курсі, зв'язку з попередніми і наступними темами; коротке, чітке, лаконічне формування теми;

постановка та осмислення мети лекції як очікуваних результатів, яких бажає досягнути лектор (формування наукових понять, знань, оволодіння принципами, орієнтирами виконання дій тощо);

виокремлення основних питань, головної ідеї, що пронизує усю лекцію, осмислення задуму лекції;

опрацювання необхідної науково-теоретичної літератури, навчально-методичних посібників, сучасних наукових досліджень;

визначення обсягу навчальної інформації, зокрема обсягу матеріалу з кожного питання, відбір доцільної і важливої наукової і навчальної інформації;

складання плану лекції;

мислення уявлення конкретної студентської аудиторії, для якої готується лекція, характерних особливостей студентів відповідного курсу, усвідомлення специфіки їхнього фаху, своєрідності поведінки під час лекції, кількості людей в аудиторії;

структурування змісту навчальної інформації за питаннями, дотримання логіки, послідовності, системності, продумування питань для дискусії, діалогу, аргументів для доказу тверджень, прикладів з практичної діяльності із врахуванням фаху і специфіки студентської аудиторії, відбір доцільних методів, прийомів;

мислення проговорення, осмислення змісту навчальної інформації з різних точок зору, усвідомлення власного розуміння навчального матеріалу;

підбір і підготовка наочного матеріалу;

написання повного тексту лекції із використанням чітких визначень і формулювань;

усне проголошення змісту лекції (особливо для викладачів-початківців) або окремих фрагментів; вироблення, коректування моделі, стилю, манер ораторського виступу і взаємодії зі студентами.

Методичні поради студентам-практикантам щодо проведення лекції

Майстерність організації лекції формується у процесі набуття викладачем педагогічного досвіду. Однак деякі поради у цьому напрямі допоможуть студентам уникнути суттєвих помилок і досягнути успіху в початкових спробах.

Сумлінна, відповідальна підготовка лекції – умова успішного, ефективного її проведення. Текст лекції доцільно не вивчити, а глибоко осмислити, пережити, компетентно оволодіти основними положеннями, ідеями.

Читання лекції за конспектом є шкідливим як для викладача, так і для студента.

У такому випадку він неспроможний налагодити і підтримувати контакт з аудиторією, здійснювати виховний, емоційний вплив на студентів, отримувати зворотний зв'язок від них і вносити корективи в процес організації лекції.

Звертатися до конспекту необхідно для дотримання структури лекції, формулювання теоретичних визначень, положень, а також посилення на джерела інформації тощо.

Недоцільно передавати зміст навчального підручника, посібника під час лекції, інакше можна позбавити студентів можливості самостійно працювати. Важливо застосовувати цікаві факти, нові підходи, концепції, що не набули поширення в науковій літературі.

За обмежений час лекції неможливо розкрити повний об'єм науково-навчального матеріалу з конкретної теми і це не є завданням викладача. Його мета під час лекції – спрямувати увагу студентів на провідні ідеї, положення, сформувати у них наукові поняття, судження, скерувати їх у напрямі вироблення власних поглядів, концепцій.

Перевантаження змісту лекції науковими термінами, фактами, категоріями розпорошує увагу слухачів, швидко втомлює їх і зумовлює здійснювати записи у конспекті автоматично. Значна кількість нової інформації ускладнює розуміння студентами сутності явищ, положень, знижує позитивну мотивацію навчання. Недостатня інформативність лекції також небезпечна: викликає сум, нудьгу у студентів, спонукає займатися посторонніми справами.

Без інтересу студентів до змісту навчального матеріалу лекція втрачає свою ефективність. Для формування позитивного ставлення до змісту необхідно:

- розглядати проблеми актуальні для фахової діяльності студентів, їхнього життя;
- висвітлювати положення, ідеї, що сприяють самопізнанню, самовдосконаленню студентів;
- застосовувати парадоксальні факти, виявляти невідповідності у теорії і практиці;
- знаходити зв'язок між змістом і життєвим досвідом студентів;
- виявляти в явищах, теоретичних постулатах ті сторони, які дивують, вражають студентів;
- застосовувати історичні аспекти наукових знань (біографічні факти із життя вчених, історичні моменти наукових відкриттів, досліджень тощо);
- розглядати наукові концепції, теорії через призму дискусій вчених, сучасних досліджень, особистого бачення проблеми;
- переконувати у важливості конкретних наукових знань, виявляти їхню

світоглядну, моральну цінність;

- застосовувати гумор, жартівливі історії у процесі викладу.

Необдумані питання для дискусій, діалогу зі студентами, стимулювання їхньої активності можуть бути педагогічно недоцільними.. Постановка цих питань, насамперед, потрібна для залучення студентів до співпраці з викладачем з метою розгляду, висвітлення наукових положень. Деякі питання необхідно ставити студентам для перевірки рівня розуміння ними навчального матеріалу, вияву їхніх життєвих уявлень, очікувань

Варто використовувати імпровізацію під час лекції, але це не означає – говорити що-небудь без сенсу і мети. Імпровізація необхідна для розвитку міркування студентів, опори на їхню думку та розгортання цієї думки у напрямі завдань лекції.

Важливим для педагога є не тільки що сказати, але й як сказати. Емоційність викладу залежить саме від культури мовлення. Воно повинно бути образним (наявність метафор, порівнянь, фразеологізмів, синонімів тощо), літературним, позбавлених русизмів, побутових слів. Через інтонацію викладач може виокремлювати важливі положення, думку, яку хоче донести студентам. Речення бажано будувати таким шляхом, щоб студенти почули і зрозуміли контекст і сенс висловлювань. Одну і ту ж саму думку іноді варто проговорити різними словами, застосувати відмінні структури речень.

Дикція педагога повинна бути виразною, чіткою, зрозумілою. Говорити доцільно голосно, періодично змінюючи його тембр для концентрації уваги студентів, виокремлення необхідних ідей, показу педагогом власного ставлення до змісту, його емоцій, коли це необхідно.

Дихання під час лекції потребує регулювання, застосування доцільних пауз, ритмічного застосування вдихів і видихів.

Від темпу лекції значною мірою залежить увага, сприймання, розуміння, активність, поведінка студентів. Його також слід цілеспрямовано регулювати. Повільний темп викладу застосовується для запису студентами інформації, її осмислення, акцентування викладачем уваги слухачів на суттєві, критеріальні ознаки явищ, значущі положення. Для першокурсників темп лекції також повинен бути дещо повільним (менше ніж 50-60 слів в хвилину). Для старших курсів швидкість мовлення повинна зростати. Загалом варто обирати середній темп, лекцію не можна перетворювати у диктування змісту.

Ефективність лекції значною мірою залежить від емоційного стану викладача, психічної готовності до її проведення. Незалежно від настрою педагог приходить в аудиторію привітним, радісним, орієнтованим на працю. Навіть якщо у нього негативне самопочуття, відсутнє бажання взаємодіяти зі студентами саморегуляція свого стану перед тим, як відкрити двері аудиторії, є обов'язковою. Створення позитивної установки на ефективне проведення лекції є важливим засобом успіху.

Майстерність лектора визначається його умінням виявляти педагогічний такт, повагу до студентів, толерантність. Без контролю імпульсивності емоцій неможливо досягнути цілеспрямованого керівництва процесом. Педагог не має права виявляти гнів, бурхливе роздратування, вдаватися до криків. Проте він

повинен бути щирим перед студентами, здійснювати контроль за порядком, дисципліною під час лекції. Він може виявити своє обурення, але оцінюючи не особистість студента, а конкретну ситуацію.

Важливо пам'ятати, що сучасний студент прагне спілкуватися з таким педагогом, який володіє культурою поведінки, поважає студентів, розуміє їхні самопочуття, є відкритим до їхніх думок. Водночас він повинен бути найсправжнім вченим, розумним співбесідником, компетентним фахівцем, впевненим у своїх силах, вимогливим до себе і до студентів.

Методичні матеріали до вивчення теми лекції «Україна, Європа, Світ

Тема 1. Інтеграція та глобалізація

Мета заняття: сформувати розуміння процесів інтеграції і глобалізації та глобальних проблем людства; проаналізувати міграційні процеси

Вміння і навички: тлумачить зміст процесів інтеграції та глобалізації.

Порівнює вплив глобалізаційних процесів на економіку, культуру, довкілля, людину. Характеризує глобальні проблеми людства. Формулює власну думку і демонструє особисте ставлення щодо процесу європейської інтеграції. Аналізує міграційні процеси. Перераховує та тлумачить види та форми сучасної міграції. Використовує знання про інтеграційні та глобалізаційні процеси для відповіді на питання: «Чи поїдеш ти в іншу країну вчитися і працювати, чи будеш розбудовувати свою?».

Ставлення і цінності: розуміє, що в глобалізованому світі особистість отримує широкі можливості для розвитку і збагачення, проте може втрати частину національної ідентичності. Є прихильником європейської інтеграції. Висловлює переконання, що для України єдино можливим шляхом розвитку є кроки назустріч європейській спільноті: європейська політика сусідства, східне партнерство.

Мотивація вивчення теми

По-перше ми живемо в глобалізованому, значною мірою інтегрованому, стандартизованому, в той же час небезпечному світі. Викликами для сучасної України, на наш погляд, є наявність більше мільйона переселенців, тобто внутрішніх мігрантів і величезна кількість (за різними оцінками від 5 до 10 млн.) зовнішніх мігрантів, які вже виїхали в інші країни та ще більшої кількості молоді, яка прагне навчатися й жити за кордоном. Нам треба зрозуміти чому люди прагнуть виїхати зі своєї Батьківщини і як можна зацікавити їх залишитися і розбудовувати свою країну.

По-друге ми маємо розібратися якою мірою глобальні проблеми людства стосуються українців, як ми маємо їх сприймати та з ними боротися.

Поняття інтеграції та глобалізації

Для сьогоднішніх міжнародних відносин притаманні нові кількісні та якісні характеристики. Це стосується насамперед політичної та економічної сфери. Основні форми господарських зв'язків у світі, міжнародна торгівля, рух капіталів, міграція населення і трудових ресурсів, транснаціональна діяльність, акції міжнародних організацій, нарешті, загальні інтеграційні процеси у світі

досягли небачених раніше масштабів. Змінилися їхнє місце і роль у розвитку сучасного суспільства. Тому для нас важливі дві світові тенденції - **інтеграція та глобалізація**.

Міжнародна інтеграція - це якісно новий етап розвитку і форма прояву інтернаціоналізації політичного та економічного життя, що передбачає зближення і взаємоприспосовування, переплетення всіх основних структур національних держав. Міжнародну інтеграцію визначають і як відносини, і як процес, відсутність будь-якої форми дискримінації іноземних партнерів. У цьому контексті міжнародна інтеграція виступає як найвищий рівень розвитку міжнародних відносин.

Глобалізація - це поширення економічних, політичних і культурних процесів за межі Держав і формування на цій основі нової цілісності світового простору. Глобалізація - процес всесвітньої економічної, політичної і культурної інтеграції та уніфікації.

Вплив глобалізаційних процесів на економіку, культуру, Довкілля, людину.

Глобалізація - це об'єктивний процес, який носить системний характер, тобто охоплює всі сфери життя суспільства. У результаті глобалізації світ стає більш пов'язаним і більш залежним від усіх його суб'єктів.

Глобалізація визначається кількома факторами:

- процесами інтернаціоналізації **економічного життя**: вільним поєднанням капіталів, товарів, взаємодією національних економік у господарській діяльності. Основними провідниками цього процесу є транснаціональні компанії (ТНК), міжнародні банки та інші фінансові структури;
- стандартизацією, а також зближенням і злиттям **культур різних країн**;
- проблемами **навколишнього середовища**, які вийшли за кордони національних держав. У той же час вичерпання ресурсів і екосистем народило новий феномен «біженців довкілля» і зробило вірогідно можливим зіткнення між державами і народами за джерела прісної води, енергетичні та інші ресурси. Вирішення цих проблем вимагає координації зусиль світового співтовариства;
- проблемами **безпеки** перед загрозою ядерної війни, міжнародного тероризму і злочинності;
- **революцією у засобах комунікацій**: створенням всесвітньої сітки телебачення, Інтернету, розвитком туризму, інформаційно-культурних обмінів.
- Наслідки глобалізації для розвитку різних країн є неоднозначними. Загострюється протиріччя між універсалізацією (гомогенізацією) суспільного життя і прагненням народів зберегти свою самобутність. Утвердження єдиної ринкової моделі, демократичних інститутів та цінностей поширюється на культуру і стиль життя. Люди споживають одні й ті самі товари та інформацію. Наприклад, відомо, що три четвертих фільмів, які дивляться у різних країнах світу у кінотеатрах та на відеокасетах, є американського виробництва. Символом гомогенізації культури став «Макдональдс», який має філії більше, ніж у 100 країнах. Не всі народи виявилися згідними з подібною культурною експансією Заходу. Тому багато народів, в цілому прийнявши ринкову модель, намагаються зберегти свою самобутність і культурну ідентичність.

Відбувається геоекономічне розмежування світу: поглиблення розриву за техніко-економічними показниками і рівнем життя Півночі (розвинуті країни) і Півдня (країни «периферії»). Про поляризацію світового співтовариства говорять такі цифри: на початку XXI ст. понад 80% світового ВВП присвоювалося двадцятьма чотирма країнами, в яких проживало менше 14 % населення світу. Нерівність, яка ділить світ, проявляється у сфері освіти, наприклад, 78% населення Ефіопії, Танзанії, Бангладеш, Конго є неграмотними або напівграмотними. Для деяких дослідників і політиків країн, що розвиваються, подібна маргіналізація «периферії» світової системи є безпосереднім наслідком глобалізації. З їх боку звучать протести щодо подібної моделі міжнародних економічних зв'язків і передбачення конфлікту між «бідним» Півднем і «багатою» Північчю. Це створює основу для виникнення різноманітних антиглобалістських рухів.

Витоки та процес європейської інтеграції.

Концепція і практика розбудови Європейського Союзу базується на трьох базових принципах. Перший принцип полягає у тому, що інтеграція є засобом, а не метою. Це означає, що інтеграція передбачає взаємну користь і є не панацеєю, а важливим інструментом для вирішення соціально-політичних проблем. Другий принцип євроінтеграції - поступовість і рух «крок за кроком»: зона вільної торгівлі - митний союз - спільний ринок - валютний союз з єдиною грошовою одиницею та спільною економічною, грошово - кредитною та валютною політикою країн-учасників. Третій принцип - інтеграція вимагає адекватного механізму, який дозволяв би, з одного боку, сприймати існуючі протиріччя як джерело подальшого розвитку об'єднавчих процесів, а, з іншого, приймати збалансовані стосовно інтересів різних країн рішення та доводити їх до втілення у життя.

Усі три принципи були задекларовані у концепції європейського будівництва, що була розроблена Ж. Моне і викладена у Декларації Шумана від 9 травня 1950 року. Еволюційну модель поступової, не обмеженої певними рамками чіткої і загальної концепції інтеграції на шляху до європейської єдності прийнято називати «методом Ж. Моне».

Відомий теоретик європейської інтеграції Ф. Бродель виокремлював **три підстави та три складові європейської єдності**.

Підстави:

у духовному плані - християнство, гуманізм та наукову думку, яка до XIX століття була синонімом світової;

в економічному плані - індустріальну революцію, яка охопила згодом увесь світ;

у політичному - еволюцію від поняття свобод у сенсі привілеїв тих чи інших громад до поняття свободи у сенсі античної формули «будь - яка людська особистість є священною», яка й стала наріжним каменем ліберальної ідеології та ідеалом європейської політичної культури.

Європейський Союз утворився у 1967 р. на базі злиття органів трьох раніше самостійних регіональних організацій, створених шестіркою провідних європейських країн - ФРН, Францією, Італією, Нідерландами, Бельгією і

Люксембургом:

1) Європейського об'єднання вугілля і сталі (договір укладений у 1951 р., набув чинності в 1952 р.);

2) Європейського економічного співтовариства (Римська угода про створення ЄЕС укладена в 1957 р., набула чинності в 1958 р.);

3) Європейського співтовариства з атомної енергії (договір набув чинності в 1958 р.).

До 1 листопада 1993 р. провідне інтеграційне угруповання західноєвропейських країн називалось Європейським співтовариством. З 1 листопада 1993 р. після набуття чинності Маастрихтських угод офіційна назва цього угруповання стала **Європейський Союз**. Розвиток інтеграції в рамках Європейського Союзу пройшов усі необхідні етапи: від зони вільної торгівлі до економічної і валютної спілки.

У даний час Європейський Союз включає 27 країн та веде переговори про укладання асоціації з Україною, Молдовою та ін.

Механізм функціонування ЄС базується на політико-правовій системі управління, яку складають наднаціональні або міждержавні органи та елементи національно-державного регулювання. Держави Європейського Союзу створили спільні інституції, яким делегували частину своїх національних повноважень так, що рішення в певних сферах загальних інтересів можливо ухвалювати демократичним шляхом на загальноєвропейському рівні, термін «європейська інтеграція» інколи коротко розшифровують як «усуспільнення суверенітетів». У цьому сенсі європейську інтеграцію прийнято визначати як зближення на добровільній і мирній основі суспільств, держав і економік, яке виходить за межі існуючих до цього часу національних, політичних та економічних кордонів.

Міграційні процеси

Міграція - це процес зміни постійного місця проживання індивідів чи соціальних груп: переміщення в інший регіон країни або в іншу країну. Міграцією є також переїзд для проживання із села в місто і - навпаки.

Зазвичай, розрізняють міграцію міжнародну (тобто переїзд з однієї держави в іншу) і внутрішню (переїзд у межах однієї країни). Обидва види міграції вважаються природними і нормальними до певних меж. У тому випадку, якщо кількість мігрантів перевищує певний рівень (він є різним для різних країн і регіонів), міграція стає надлишковою, і її розглядають як негативне явище. Надлишкова міграція може привести до зміни демографічного складу регіону (наприклад, виїзд молоді і «старіння» населення, перевага чоловіків або жінок у регіоні), до нестачі, або навпаки, до надлишку робочої сили, до неконтрольованого зростання міст, негативних змін у культурі регіону і багатьох інших наслідків.

Міждержавні міграція населення і трудових ресурсів з'являється за наявності значного контрасту в рівнях економічного і соціального розвитку та темпах природного демографічного приросту країн, які приймають і віддають робочу силу.

У сучасних умовах міграція населення і трудових ресурсів перетворилася на постійний, неминучий і дуже складний процес. Щорічно в світі з країни в

країну переїжджає близько 20 млн осіб. Міжнародну міграцію висококваліфікованих кадрів називають «витоком умів». Вона є сьогодні серйозною проблемою для більшості країн, що розвиваються.

Відповідно до розробленої Міжнародною організацією праці (МОП) класифікацією сучасна міжнародна трудова міграція підрозділяється на **5 основних типів**:

1) працюють за контрактом, в якому ясно встановлений термін перебування в приймаючій країні. Це, перш за все, сезонні робітники, які приїжджають на збирання врожаю, а також некваліфіковані або малокваліфіковані працівники;

2) професіонали, що відрізняються високим рівнем підготовки, наявністю відповідного рівня освіти і практичного досвіду роботи;

3) нелегальні іммігранти - це іноземці з простроченою або туристичною візою, що займаються трудовою діяльністю;

4) біженці - особи, які емігрували зі своїх країн через будь-якої загрози їх життю та діяльності;

5) переселенці - це переїжджають на постійне місце проживання. Дана група мігрантів орієнтована насамперед на виїзд в промислово розвинені країни.

До економічних чинників, що визначають міграцію робочої сили, належать такі:

1) різні рівні економічного розвитку країн, що впливає на різну вартість робочої сили і призводить до пошуку більш високого заробітку. Наприклад, у Мексиці погодинна оплата праці робітника становить 1,5 долара, в той час як в США праця робітника такої ж кваліфікації оплачується в 5 доларів на годину;

2) стан національного ринку праці. У слаборозвинених і густонаселених країнах національний ринок розвивається в умовах хронічного безробіття, що штовхає людей до пошуку роботи в інших країнах;

3) структурна перебудова економіки. Так, перехід України до ринкової економіки супроводжувався лібералізацією зовнішньоекономічної діяльності, що призвело до збільшення міжнародного міграційного обороту;

4) розвиток науково-технічного прогресу, який супроводжується зростанням потреб у кваліфікованій робочій силі;

5) вивезення капіталу, функціонування транснаціональних корпорацій (ТНК). Корпорації сприяють з'єднанню робочої сили з капіталом, або здійснюючи рух робочої сили до капіталу, або переміщуючи свій капітал в трудонадлишкові регіони.

Позитивні наслідки для економіки в цілому:

1) внаслідок припливу іноземних робітників, що володіють високою мобільністю, полегшуються структурні, галузеві та інші зміни в економіці. Іммігранти сприяють омолодженню нації, так як емігрує зазвичай сама мобільна частина населення в найбільш працездатному віці;

2) досягається істотна економія коштів на навчання прийнятих робітників і фахівців. Так, наприклад, США за період з 1965 по 1990 рр.. на сфері освіти і науки заощадили не менше 15 млрд доларів;

3) іммігранти розширюють ємність внутрішнього ринку, а зібрані на їх

рахунках гроші використовуються для розвитку економіки;

4) тимчасово вільні грошові кошти іммігрантів, що зберігаються на рахунках в банках, можуть бути використані для фінансування економіки приймаючої країни;

5) іммігранти поліпшують демографічну ситуацію, особливо в промислово розвинених країнах Західної Європи, які характеризуються старінням корінного населення;

6) іноземні робітники часто грають роль певного амортизатора в разі криз і безробіття, так як їх першими можуть звільнити з роботи.

Вони не забезпечуються пенсіями, медичним страхуванням і не враховуються при реалізації соціальних програм.

Позитивні наслідки для окремої фірми: імпорт робочої сили сприяє підвищенню конкурентоспроможності товарів приймаючої країни внаслідок зменшення витрат виробництва, пов'язаних з більш низькою оплатою праці іноземних робітників.

Негативні наслідки:

1) цілі галузі економіки (сфера послуг, торгівля, будівництво) при тривалому використанні іноземних робітників потрапляють в залежність від їхньої праці. Це веде до скорочення кількості робочих місць серед корінного населення, збільшує безробіття, в цілому погіршує ситуацію на національному ринку праці;

2) відбувається зниження ціни на національну робочу силу, так як зростає пропозиція робочих на ринку праці, які заповнюють вакансії на низькооплачувану, некваліфіковану роботу;

3) провокуються конфлікти між корінним населенням та іммігрантами;

4) іммігранти досить довго і болісно адаптуються до нових умов життя і трудової діяльності в країні перебування.

Наслідки для країн еміграції робочої сили.

Позитивні для економіки в цілому:

1) еміграція полегшує положення на національному ринку праці, так як експорт робочої сили зменшує тиск надлишкових трудових ресурсів;

2) експорт робочої сили - це безкоштовне для країни - донора навчання працівників - емігрантів новим професійним навичкам, підвищення їх кваліфікації, прилучення до нових технологій, передової організації праці;

3) експорт робочої сили - важливе джерело надходження валюти в країни еміграції через перекази мігрантами валютних коштів з-за кордону на підтримку своїх сімей і родичів, що в цілому сприяє поліпшенню їхнього економічного становища;

4) при поверненні на батьківщину мігранти привозять з собою матеріальні цінності та заощадження, які становлять приблизно таку ж суму, що і їх грошові перекази.

негативні наслідки:

1) країна втрачає частину трудових ресурсів у найбільш працездатному віці, в результаті чого відбувається старіння трудових ресурсів;

2) губляться кошти, пов'язані із загальноосвітньою і професійною

підготовкою емігрантів.

Глобальні проблеми сучасності - це проблеми, які є загальносвітовими, такими, що зачіпають інтереси усіх держав і націй, класів, соціальних груп, політичних партій, кожної людини зокрема. Фактично, це сукупність суперечливих процесів, які становлять зміст сучасної кризи світової цивілізації. Ці проблеми створюють загрозу розвитку і навіть існуванню всіх країн світу і потребують для відвернення цих катастрофічних наслідків спільних зусиль.

Вчені виділяють два основні джерела виникнення глобальних проблем сучасності:

1) поглиблення суперечностей між людиною та природою, які ведуть до виникнення екологічних, продовольчих, енергетичних, природно- сировинних проблем;

2) розширення зони суперечностей між народами, людьми взагалі, що має наслідком виникнення проблем війни та миру, захисту і розвитку духовного середовища, демографічного розвитку, боротьби із злочинністю, міжнародним тероризмом, поширення небезпечних хвороб тощо.

Існують різні класифікації глобальних проблем людства. Найбільш поширена - класифікація глобальних проблем людства за їх характером:

- проблеми переважно соціально-політичного характеру (відвернення ядерної війни, припинення гонки озброєнь, мирне розв'язання конфліктів, формування ненасильницького миру);

- проблеми переважно соціально-економічного характеру (подолання економічної та культурної відсталості, вирішення проблеми зубожіння, забезпечення ефективного виробництва, розв'язання світової енергетичної, сировинної і продовольчої криз, оптимізація демографічної ситуації, особливо в країнах, що розвиваються; освоєння в мирних цілях космосу і Світового океану);

- соціально-екологічні проблеми (забруднення навколишнього середовища, необхідність раціонального використання природних ресурсів Землі, світового Океану, космосу);

- проблеми людини (забезпечення її основних прав та свобод, подолання відчуженості від природи та політики, держави, демографічна проблема, подолання інфекційних хвороб);

- проблеми захисту і розвитку духовного середовища, національних культур, захист авторських прав, розвиток інформаційно- комунікаційних технологій і проблеми з цим пов'язані).

Цілком очевидним є факт, що вирішення глобальних проблем сучасності полягає у міждисциплінарному підході до цієї проблеми. Першим такий шлях запропонував Володимир Вернадський, котрий створив вчення про ноосферу - середовище, в якому живе людина. Суть цього підходу полягає у поєднанні філософських, політичних, природничих та техніко- економічних знань до відповідних сфер людської діяльності. Вчений вважав, що людина у сучасному світі повинна мислити планетарно; в основі цього нового мислення є теза щодо рівності людей.

Однак для досягнення такого стану необхідно, щоб всі країни змінили підхід до ведення зовнішньої політики, тобто відмовилися від політики

конфліктності та конфронтації і перейшли до глобального співробітництва на засадах визнання пріоритетності загально цивілізаційних цінностей

Методика

Варіант 1. При розгляді понять «інтеграція» і «глобалізація»

Використовуємо метод *«вільний мікрофон»*. **Задаємо питання:** з чим у вас асоціюються поняття «інтеграція» і «глобалізація»?

Які речі чи явища є символом сучасної глобалізації? Слухачі називають відомі бренди чи заклади харчування на зразок «Макдональдса», найбільш популярні фільми, тощо. Відповіді підсумовуємо а далі розглядаємо в яких сферах життєдіяльності людства відбувається інтеграція і глобалізація.

Варіант 2. Використовуємо метод «мозковий штурм».

Викладач просить назвати відомі слухачам світові або регіональні політичні, економічні, військові організації і на фліпчаті записує відповіді слухачів у трьох відповідних колонках. Далі метод *«голос із залу»*. Кількість названих організацій буде різною, тому задається питання: про що свідчать записи на фліпчаті (які сфери життя ми більше знаємо, або чим більше цікавимося). Викладач підводить підсумки і переходить до другого питання.

2. Вплив глобалізаційних процесів на економіку, культуру, довкілля, людину.

Викладач показує презентацію за змістом посібника *«фактори глобалізації»*.

Далі дискусійне питання: *Які протиріччя у світі викликає процес глобалізації?*

Робота в малих групах. Варіанти роботи:

Варіант 1

Слухачі діляться на «економістів», «екологів», «соціологів», «культурологів» і кожна група досліджує «свої» протиріччя або негативні наслідки процесу глобалізації, записує їх на папері а потім презентує на загал.

Варіант 2

Слухачі об'єднуються у малі групи і визначають наслідки процесу глобалізації. Далі викладач просить їх розставити ці наслідки за ступенем важливості від першого до останнього.

Варіант 3

Слухачі об'єднуються у малі групи, їх просять визначити причини антиглобалістичних рухів. Вони обговорюють, записують на папері і презентують свої думки.

3. Витоки та процес європейської інтеграції.

Варіант 1

Викладач без коментарів показує презентацію за змістом посібника і пропонує використати метод *симуляцію Маастріхтського засідання європейських країн*.

Слухачі розбиваються на «делегатії» провідних країн Європи й обговорюють мету та завдання створення Європейського Союзу, механізм його діяльності та повноважні органи, умови прийому нових членів тощо. Далі загальна дискусія про перспективи ЄС «євроскептики» та «єврооптимісти».

Варіант 2

Викладач використовує *метод «дорожня карта»*.

Слухачі *поділені на групи*, викладач пропонує завдання для кожної групи: одні мають знайти в гаджетах витоки європейської інтеграції (на яких засадах цей процес будувався), друга група прослідкувати процес євроінтеграції у другій половині XX ст., третя - визначити керуючі органи ЄС та принципи їхнього формування, четверта - стосунки ЄС з іншими міжнародними організаціями та сусідами. Всі презентують результати пошуків на листах паперу. Далі загальна дискусія щодо перспектив вступу України до ЄС, які виклики чекають Україну на шляху євроінтеграції.

Варіант 3

Використовуються офіційні документи ЄС. *Метод «займи позицію»* Слухачі в групах аналізують принципи побудови організації, представництво різних країн, стосунки з іншими організаціями та сусідами, зокрема Україною. Далі загальна дискусія з питання: Чи потрібно Україні прагнути вступити до ЄС в сучасних умовах?

4. Міграційні процеси

Варіант 1

Викладач зачитує або показує визначення що таке міграція і пропонує слухачам обговорити цю проблему у форматі *«круглого столу»*. Один з слухачів буде модератором, а інші будуть висловлювати свої думки стосовно проблеми внутрішньої та зовнішньої міграції, наводити життєві приклади особливо щодо «відтоку мізків». Тема в загальних рисах чи навіть доволі ґрунтовно знайома кожному українцю тому варто зупинитися на питаннях позитивних та негативних наслідків міграції на економіку та стан суспільства в сучасній Україні. Далі метод *«займи позицію»* з питання: Чи поїдеш ти в іншу країну вчитися і працювати, чи будеш розбудовувати свою? Викладач підводить підсумки і пропонує слухачам обґрунтувати свій вибір.

Варіант 2

Метод «Рольова гра». Бажаючі «стають» емігрантами. Спочатку розглядаються етапи, які має пройти людина всередині країни, щоб виїхати за кордон, а потім що її чекає в країні тимчасового (можливо згодом постійного) перебування. Один - трудовий емігрант, який працює в Росії, друга - в Італії або Португалії, третій у Польщі, четвертий (можливо пара) - у США. «Групи підтримки» допомагають добровольцям підготуватися і розіграти сценки з їхнього життя. Ведучий гри або викладач підводять 45

підсумки стосовно життя трудових емігрантів у інших країнах і задають питання: Чи поїдеш ти в іншу країну вчитися і працювати, чи будеш розбудовувати свою? За допомогою метода «*займи позицію*» визначають ставлення аудиторії до проблеми еміграції.

4. Глобальні проблеми сучасності

Викладач доводить до відома слухачів (показує презентацію або розказує) які класифікації глобальних проблем сучасності існують.

Варіант 1

Метод «броунівський рух». Викладач пропонує слухачам на листочках паперу написати 3 глобальні проблеми, які на їхню думку, найголовніші, починаючи від самої головної далі встати з місця і розшукати людину або кількох, які теж вважають цю (ці) проблеми найголовнішими. Об'єднані одною «проблемою» сідають разом і вирішують як її можна розв'язати а потім презентують на загаль.

Варіант 2

Метод «акваріум». Троє сідають посеред аудиторії і створюють внутрішнє коло, вони обговорюють які проблеми найголовніші і шляхи їх вирішення, до них за бажанням приєднуються по черзі інші учасники і пропонують свої варіанти вирішення глобальних проблем. Викладач виступає в ролі модератора і підводить підсумки.

Варіант 3

Метод «дерево ідей». Викладач показує заздалегідь намальоване на фліпчартері умовне молоде дерево і слухачі прикріплюють до його гілок папірці з написаними проблемами. На другому малюнку - дерево під тягарем проблем зігнулося й засихає, тому терміново треба шукати шляхи порятунку, слухачі пропонують їх.

Варіант 4

Метод «розвантаж корабель». Викладач роздає групам маленькі кольорові листочки паперу на липучках, показує заздалегідь намальоване на фліпчартері навантажене судно, яке символізує людство, що завантажено глобальними проблемами. Це судно потрапило у шторм і потрібно назвати зайвий вантаж і викинути його за борт. Слухачі, що обрані з кожної групи підходять до малюнку і прикріплюють поряд (у воді) листочки з написаними проблемами, від яких людство хоче позбавитися. Далі викладач зачитує проблеми і всі обговорюють чи справді вона глобальна. Чиїх папірців залишиться найбільше, та група перемогла.

ДОДАТКИ

ЗРАЗОК ТИТУЛЬНОГО АРКУША ЗВІТУ

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
 «Кам'янець-Подільський державний інститут»
 Факультет соціо-психологічної діяльності, реабілітації та професійної освіти
 Кафедра інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук

ЗВІТ

з педагогічної (виробничої) практики

(повна назва закладу - бази практики)

Галузь знань 03 «Гуманітарні науки»

(шифр і назва)

Спеціальність – 032 Історія та археологія

Освітньо-професійна програма - «Історія та археологія»

Здобувача _____, група

(рік навчання) (шифр) (підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник практики від кафедри

Керівник від бази практики

(прізвище, ініціали) (науковий

(прізвище, ініціали)

ступінь, звання, посада)

(науковий ступінь, звання, посада)

(підпис) (дата)

(підпис) (дата)

МП

Кількість балів

Оцінка за шкалою: інституційною _____ / ЄКТС

Члени комісії:

(підпис, дата)

(ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

(підпис, дата)

(ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

Кам'янець-Подільський 2025

Я, ПІБ проходила виробничу педагогічну практику в (назва навчального закладу, кафедри).

Звіт повинен містити:

- мету і завдання практики, які стояли перед здобувачем;
- зміст діяльності здобувача-практиканта за період проходження практики;
- ступінь виконання запланованих завдань відповідно до індивідуального плану та завдань практики;
- висновки та пропозиції.

Орієнтовні питання, на які слід звертати увагу при написанні «Звіту»

I. Методична робота.

II. Освітньо-виховна робота.

Скільки занять Ви провели?

Проведення занять:

№	Курс	Група	Тема лекції, практичного заняття	Дата	Оцінка	Підпис керівника практики

- Чи задоволені Ви якістю проведених занять?
- Які труднощі Ви відчували при підготовці та проведенні занять?
- Які методичні прийоми, методи та методики Ви використали при проведенні занять і плануєте використовувати в майбутньому?
- Як Ви оцінюєте якість своїх теоретичних знань з педагогіки, психології, предметів Вашого фаху, вмінь використовувати їх у процесі викладацької діяльності?
- Що необхідно здійснити для їх удосконалення?
- Скільки занять і з яких дисциплін Ви відвідали й проаналізували?

Спостереження та аналіз занять:

№	Курс	Група	ПІБ викладача	Тема лекції, практичного заняття	Дата

- Які елементи досвіду навчально-виховної роботи викладачів стали Вашим педагогічним надбанням?
- Яку методичну допомогу Ви хотіли б отримати надалі?

II. Організаційна робота.

- Досвід куратора якої групи здобувачів Ви вивчали?
- Дайте стислу характеристику групи, де ви були помічником куратора.
- Які конкретні завдання з організації виховної роботи зі здобувачами Ви реалізували?
- Який виховний захід провели? Дайте стислий його самоаналіз.
- Охарактеризуйте зміст проведеного заняття у науковому гуртку.

III. Наукова робота.

- Підготовка публікації з актуальних проблем освіти чи проведеного наукового дослідження.
- Виступ на науково-практичній конференції (семінарі) з проблемною доповіддю.

IV. Висновки та пропозиції.

Дата

Підпис

Керівник практики _____ ПІБ

Додаток В

ЗРАЗОК ТИТУЛЬНОГО АРКУША РОБОЧОГО ПЛАНУ ПЕДАГОГІЧНОЇ (ВИРОБНИЧОЇ) ПРАКТИКИ

Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти

«Кам'янець-Подільський державний інститут»

Факультет соціо-психологічної діяльності, реабілітації та професійної освіти

Кафедра інклюзивної освіти, реабілітації та гуманітарних наук

«ПОГОДЖЕНО»

Зав. кафедри

(прізвище, ініціали, підпис)

Керівник практики від ЗВО

(прізвище, ініціали, підпис)

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Керівник практики від

(прізвище,

ініціали,

РОБОЧИЙ ПЛАН

проходження педагогічної (виробничої) практики

у _____
(назва закладу)

здобувача групи

(прізвище, ім'я, по батькові здобувача)

Етап	Завдання, які виконуються	Зміст діяльності стосовно виконання	Дата виконання	Очікувані результати	Висновки
1	2	3	4	5	6

Здобувач освітнього ступеня «магістр» _____
(підпис)

Перед проведенням досліджень варто скласти поетапний план дій. Для виконання завдань переддипломної практики розробляється робочий план практики (залежно від етапів підготовки та реалізації).

*Додаток С***ЗРАЗОК ЩОДЕННИКА**

**Навчально-реабілітаційний заклад вищої освіти
«Кам'янець-Подільський державний інститут»**

ЩОДЕННИК ПЕДАГОГІЧНОЇ (ВИРОБНИЧОЇ) ПРАКТИКИ

(прізвище, ім'я, по батькові)

Факультет _____

Кафедра _____

Освітній рівень _____

Галузь знань _____

Спеціальність _____ (назва) курс, група _____

Освітня програма _____

Продовження додатку С

Здобувач вищої освіти _____
(прізвище, ім'я, по батькові)

Прибув на підприємство, організацію, установу

Печатка підприємства, організації, установи

„ ____ ” _____ 20 ____ року

(підпис) (посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

Вибув з підприємства, організації, установи

Печатка підприємства, організації, установи

“ ____ ” ____ 20 ____ року

(підпис) (посада, прізвище та ініціали відповідальної особи)

Продовження додатку С

Календарний графік проходження практики

№ з/п	Назви робіт	Тижні проходження практики								Відмітки про виконання
		1	2	3	4	5	6	7	8	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
2	Участь у настановній конференції з практики	+								
3	Вивчення й аналіз основних нормативних документів, що регламентують роботу кафедри	+								Виконано
4	Ознайомлення з робочими навчальними планами і робочими навчальними програмами дисциплін	+								Виконано
5	Ознайомлення з робочою документацією кафедри та правилами її оформлення.	+	+							Виконано
6	Відвідання та аналіз лекційних занять викладачів П.І.Б. (науковий ступінь, вчене звання, предмет)		+	+	+					Виконано
7	Відвідання та аналіз практичних занять викладачів: П.І.Б. (науковий ступінь, вчене звання, предмет)	+	+	+	+					Виконано
8	Вивчення педагогічного досвіду викладача ...	+	+	+	+					Виконано
9	Підготовка конспекту лекції з навчальної дисципліни ...			+						Виконано
	Підготовка до проведення практичного заняття з			+	+					Виконано
	Відвідування консультацій з навчальної дисципліни ... у викладача та		+		+					Виконано

11	Опрацювання діагностичних методик (завдання з психології) та проведення діагностичних досліджень	+	+	+	+					Виконано
12	Проведення лекційного заняття з фахових методик				+					Виконано
13	Проведення практичного заняття з методики викладання дитячої психології у вищій школі			+						Виконано
14	Проведення заняття (лекційного або практичного) з методики викладання у вищій школі		+							Виконано
15	Складання плану виховної роботи для академічної групи (план куратора)		+							Виконано
16	Взяти участь у проведенні кураторської години (виступ-повідомлення, бесіда зі студентами, тестування, опитування тощо)				+					Виконано
17	Проведення виховного заходу				+					Виконано
18	Участь у методичному семінарі кафедр на тему...		+							Виконано
19	Виконання обов'язків куратора		+	+	+					Виконано
20	Організація студентів та особиста участь у кафедральних та факультетських заходах виховного характеру	+	+	+	+					Виконано
21	Профорієнтаційна робота	+	+	+	+					Виконано
20	Підготовка публікації з актуальних проблем									Виконано
21	Підготовка доповіді з актуальних проблем		+	+	+					Виконано

Керівники практики:

від закладу вищої освіти

(підпис)

(прізвище та

від підприємства,

установи

(підпис)

(прізвище та

Робочі записи під час проходження практики

28 вересня - 02 жовтня 2025 року

Склала індивідуальний план роботи на період практики

Ознайомилася з..

Вивчала ...

Готувала.

Взяла участь у ...

05-09 жовтня 2025 року

Підготувала.

Провела.

Обрала.

Склала.

Виготовила.

Отримала консультацію у ...

Керівник практики:

Від ЗВО _____

(підпис) (прізвище та ініціали)

Відгук і оцінка роботи здобувача вищої освіти на практиці

(назва підприємства, організації, установи)

[illegible]

Керівник практики від підприємства, організації, установи

(підпис)

(прізвище та ініціали)

Печатка

«_____» 2025 року

**Висновок керівника практики від закладу вищої освіти про
проходження практики**

Дата складання заліку « » 20 року

Оцінка:

за національною шкалою _____
(словами)

Кількість балів _____
(цифрами і словами)

За шкалою ЄКТС _____
Керівник практики від закладу вищої освіти
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. Схема аналізу проведеного студентом лекційного заняття

У відповідності з розкладом «__»_____2025_року проведено лекцію з предмету **Історія України**_____

Тема: Національно-визвольна революція під проводом Б. Хмельницького.

Українська козацька держава _____

П.І.Б. студента _____

Факультет соціо-психологічної діяльності, реабілітації та професійної освіти

Спеціальність В9 Історія та археологія; Курс II; Дата _____2025 р. Час _____

Група ІА-21м; Кількість осіб _____ Присутні _____

Критерії:

1. Науковий характер лекції. Влучність розкриття теоретичних положень, категорій, визначень.

2. Зв'язок теоретичного матеріалу з досягненнями практики педагогічної роботи. Популяризація досягнень вітчизняної науки, передового досвіду педагогічної роботи.

3. Методичний рівень викладання: наявність плану лекції, його зв'язок з попереднім матеріалом, використання структурно-логічних схем, логічність і послідовність викладення матеріалу, аргументованість висновків.

4. Практична спрямованість: орієнтація на зміст та завдання практичних (семінарських) занять з даної теми. Точність, визначення завдань і термінів їх виконання.

5. Завдання для самостійної роботи студентів: їх наявність, влучність, доцільність, творчий характер повідомлення термінів та форми перевірки знань.

6. Стиль викладання: точність визначень, формулювань, емоційність, демократичність, володіння аудиторією, дисципліна.

7. Мовленнєві характеристики: чіткість, легкість голосу, вдале інтонування, голосність, тональність.

8. Рівень технічного забезпечення (використання ЕОМ, відео, проекційної апаратури, фонозаписів тощо).

9. Оцінка ефективності проведеної лекції. Побажання та зауваження. _____

2. Схема аналізу проведеного студентом практичного (семінарського заняття)

У відповідності з розкладом «__»_____2025 року проведено Практичне (семінарське) заняття з предмету: _____

Тема: _____

П.І.Б. студента _____

Факультет соціо-психологічної діяльності, реабілітації та професійної освіти

Спеціальність: В9 Історія та археологія _____ Курс II Дата _____
 Час _____ Група ІА-21м _____ Кількість осіб _____ Присутні _____

Критерії: _____

1. Наявність робочого плану практичного (семінарського) заняття
 2. Визначеність мети, завдань практичного (семінарського) заняття, достатня вмотивованість діяльності студентів
 3. Відповідність змісту практичного (семінарського) заняття програмі навчального курсу
 4. Форма проведення практичного (семінарського) заняття
 5. Форми оцінки знань, умінь та навичок студентів під час проведення практичного (семінарського) заняття. Доцільність їх застосування
 6. Використання прийомів активізації пізнавально-пошукової діяльності студентів
 7. Спрямованість практичного (семінарського) заняття на самостійну роботу студентів
 8. Особливості стилю педагогічної взаємодії зі студентами
 9. Оцінка ефективності проведеного практичного (семінарського) заняття.
- Побажання та зауваження

КОНСПЕКТ ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

1. **Мета виховного заходу** (навчально-методична, виховна, розвивальна) та її відповідність обраній темі.
2. Шляхи формування позитивної мотивації здобувачів до виховної взаємодії із викладачем - куратором (т'ютером) академічної групи.
3. Адекватність форми проведення виховного заходу його темі та меті.
4. Оригінальність та актуальність ідеї, назви заходу.
5. Доцільність матеріальної бази виховного заходу.
6. Організація виховного простору під час проведення заходу.
7. Система підготовчої роботи до початку проведення заходу (шляхи залучення окремих здобувачів, мікрогруп та колективу в цілому).
8. Правильність розподілу та використання часу у ході проведення заходу.
9. Інформаційна насиченість виховного заходу та зв'язок із проблемами сучасного суспільства.
10. Активізація пізнавальної діяльності здобувачів та шляхи її забезпечення, оптимальність використання методів і прийомів формування інтересу студентів до теми (проблеми) заходу.
11. Врахування вікових особливостей та індивідуальних потреб здобувачів.
12. Врахування професійних потреб та спрямованості аудиторії здобувачів вищої освіти.
13. Комплексний підхід у процесі обговорення теми (проблеми) заходу та шляхи його забезпечення.
14. Характеристика структури виховного заходу:
15. а) передмова (вступ) - створення емоційного настрою, відповідної специфіці теми атмосфери;
 б) зав'язка - постановка основної проблеми заходу у відповідній формі, установка на увагу здобувачів і співпрацю з куратором (т'ютером);
 в) основна частина - етапи, види роботи, складові елементи;
 г) кульмінація;
 д) фінал;
 ж) післядія (за необхідністю).
16. Реалізація особистості викладача - куратора (т'ютера) під час проведення виховного заходу.
17. Професійна майстерність, артистизм викладача - куратора.
18. Використання засобів індивідуалізованого та колективного впливу на кожного учасника виховного заходу.
19. Роль та місце даного заходу у системі виховної роботи зі здобувачами.
20. Система оцінювання ролі кожного з учасників виховного заходу (її різноманітність, об'єктивність та адекватність).
21. Загальна оцінка якості та результатів виховного заходу.